

УДК: 364.4:316.334.55/56(497.11:4-672EU)

Biblid 1451-3188, 17 (2018)

Год XVII, бр. 64, стр. 189–206

Изворни научни рад

ЗАШТИТА РАЊИВИХ ДРУШТВЕНИХ ГРУПА И СТАЊЕ СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СРБИЈИ У ОДНОСУ НА ЕВРОПСКУ УНИЈУ

Маја ЋИРИЋ

Јелена МАТИЈАШЕВИЋ-ОБРАДОВИЋ¹

Апстракт: Предмет рада представља утврђивање начина на који грађани Србије перципирају легислативни оквир којим се штите права рањивих друштвених група у Србији у односу на Европску унију. Циљ рада јесте утврђивање разлика у мишљењима и ставовима грађана о легислативном оквиру и његовој примени у Србији, у односу на Европску унију, који зависе од степена и врсте образовања. Осим тога, циљ рада јесте и утврђивање чињеница на који начин се грађани информишу о положају и заштити рањивих друштвених група како би се могао извести закључак о узроцима за изношење конкретних мишљења и ставова. Имајући у виду значај развоја социјалног предузетништва за решавање проблема рањивих друштвених група, аутори су у раду анализирали легислативни оквир којим је регулисана ова област. На основу спроведеног истраживања применом анкете на узорку од 150 испитаника, као и кроз анализу националног легислативног оквира и Стратегије Европа 2020 у области социјалне кохезије, аутори су дошли до сазнања о постојећем стању у Србији у односу на стање које постоји у Европској унији. У том смислу аутори су дали и одређене препоруке за унапређење социјалног предузетништва.

Кључне речи: Рањиве друштвене групе, социјално предузетништво, национална легислатива, Стратегија Европа 2020.

¹ Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна академија у Новом Саду; Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду. Е-mail: majaciric79@yahoo.com. Рад је резултат пројекта 142-451-3767/2016-02 „Утврђивање потенцијала социјалног предузетништва у функцији одрживог развоја АП Војводине“, пројекат финансирао Покрајински секретеријат за високо образовање и научноистраживачку делатност.

1) УВОД

Концепт социјалног укључивања, подстакнут од стране земаља ЕУ, посматра појединца као потенцијал, а не трошак друштва и већу пажњу поклања његовом социјалном укључивању. У Србији је и даље више присутна пасивна подршка сиромашним породицама и појединцима, и осталим угроженим категоријама становништва, него што су обезбеђене институционалне могућности за њихово социјално укључивање. Групе највеће рањивости на тржишту рада су Роми, особе са инвалидитетом, избеглице и расељена лица, а у категорију посебно осетљивих група на тржишту рада улазе и групе са одређеним демографским и социо-економским карактеристикама (жене, млади, старија лица, ниже образовани, рурално становништво, посебно у југоисточној Србији и без земљишта).² Социјално предузетништво у Србији почиње да се развија од 2000. године, те је тренутна ситуација на том пољу још увек на врло незавидном нивоу имајући у виду мали број социјалних предузећа, као и малу стопу укључености рањивих друштвених група у њима. Према последњим истраживањима данас у Србији постоји 2.083 задруге, од чега су 1.466 пољопривредне задруге које тек треба трансформисати у модерне задруге, затим постоји 418 омладинских задруга, 113 су стамбене, 78 занатске и 8 потрошачке.³ Поред задруга остали типови социјалних предузећа у Србији заступљени су у релативно малим бројевима – 306 удружења грађана и фондација, 45 предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и 60 привредних друштава.⁴ Према извештају Републичког завода за статистику – Економски утицај социјалних предузећа у Србији, удео вулнерабилног становништва међу запосленима у социјалним предузећима чини свега 16,8%. Иако већи од националног просека, овај проценат је нижи од очекиваног. Само предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом имају већи проценат вулнерабилног становништва међу запосленима (око 75%), што је услов да би могли да стекну статус социјалног предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом. Европске државе још од средине 20. века почињу значајније да подстичу развој и деловање социјалног предузетништва и социјалних предузећа за радну интеграцију.⁵ Данас социјална

² Европски покрет Србије и група 484, Социјално предузетништво – могућности и перспективе, Интернет: на: <http://www.vps.ns.ac.rs/Materijal/mat4898.pdf> (16.10.2017).

³ Министарство привреде, Агенција за привредне регистре, 2016, Интернет: <http://privreda.gov.rs/ministarstvo-na-dlanu/sektori/sektor-za-privredna-drustva-i-registre/> (16.10.2017.).

⁴ Слободан Цвејић, *Социјална економија – појам и пракса у Србији*, Чигоја штампа, Београд, 2016.

⁵ Лука Марковић, Данијел Батурина, Зденко Бабић, „Социјална предузећа за радну интеграцију у постсоцијалистичким земљама“, *Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања*, 2017, бр. 53, стр. 139-158.

економија представља 10% европског бизниса и 6% укупно запослених. На овај концепт гледа се као на један од најзначајнијих који доприноси запошљавању и социјалној интеграцији угрожених категорија становништва, пре свега различитим приступом, иновацијама и разноврсним формама које постоје у ЕУ.⁶ Циљ овог рада је да размотримо постојеће стање у Србији у односу на Европску унију на основу изучавања одговарајућих актуелних легислативних извора и научне литературе, као и на основу спроведеног истраживања међу грађанима Србије, те да на основу добијених сазнања извучемо закључке и препоруке за унапређење постојеће ситуације.

2) РАЊИВЕ ДРУШТВЕНЕ ГРУПЕ – ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА И АКТУЕЛНА НАЦИОНАЛНА ЛЕГИСЛАТИВА

Препознавање „вулнерабилних“ (осетљивих, рањивих, маргинализованих, друштвено искључених) друштвених група, те самим тим и постојање адекватног националног и међународног легислативног третмана, својствено је брижљиво негованим вредностима демократског друштва. Вулнерабилност је, према мишљењу појединих аутора, као појам дефинисана с циљем да се опредељивањем, односно одређењем појединих лица или друштвених група као осетљивих, односно рањивих, а имајући у виду неке њихове особености, статус и др., делује превентивно и спречи могућа стигматизација и евентуална социјална искљученост, при чему се овако одређена вулнерабилност може схватити и као тзв. позитивно обележавање, првенствено у контексту остваривања основних социјалних људских права.⁷ При томе се не сме изгубити из вида чињеница да је у основи укључивања мањинских група „обележених“ као рањивих у друштвену средину, и сходно томе, елиминација елемената дискриминације, заправо примена принципа друштвене хуманости и солидарности.

Како Зуковић и Милутиновић примећују, маргинализација делова популације, као вишезначан, али ипак претежно социолошки појам са великим рефлексима на област права, јесте велики изазов са којим се суочавају развијена демократска друштва, а посебно она која се налазе у процесу транзиције.⁸ Југовић, при томе, истиче да је маргинализација заправо обележје појединих друштвених група чији обрасци понашања, стил живота и

⁶ Европски покрет Србије и група 484, *op. cit.*

⁷ Сања Стојковић-Златановић, „Вулнерабилност друштвеног и посебност социјалноправног положаја лица оболелих од ретких болести“, *Социолошки преглед*, 2015, бр. 49 (4), стр. 389.

⁸ Слађана Зуковић, Јована Милутиновић „Подршка социјално маргинализованим групама кроз педагошко-саветодавни рад: пример ромске популације“, *Специјална едукација и рехабилитација*, 2014, бр. 13 (4), стр. 415-431.

друштвени статус одступају од неких општеприхваћених друштвених вредности, што им суштински отежава социјално укључивање и интеграцију својствену већини.⁹ У карактеристичне рањиве групе убрајају се, пре свега, особе са менталним и интелектуалним потешкоћама, ромска популација, лица на палијативном збрињавању, особе оболеле од ретких болести, деца и млади, труднице,¹⁰ особе са инвалидитетом и други (бескућници, самохрани родитељи...). Вид подршке и социјалног укључивања рањивих група јесте социјално предузетништво, и представља начин решавања проблема незапослености и социјалне изопштености, подстакнут од стране земаља Европске уније. У научној литератури постоје различита тумчења појма социјално предузетништво. Раичевић и Гломазић сумирају три приступа у покушајима дефинисања појма социјално предузетништво. Наиме, једна група аутора односи се према социјалном предузетништву као према непрофитној иницијативи у потрази за алтернативним стратегијама финансирања или системима управљања за стварање друштвене вредности. Друга група истраживача посматра социјално предузетништво као друштвено одговорне праксе комерцијалних предузећа ангажованих у међусекторско партнерство. Трећа група има став да је социјално предузетништво средство за ублажавање социјалних проблема и катализатор друштвених трансформација.¹¹ Имајући у виду циљеве социјалних предузећа и друштвени значај оваквог вида инвестирања, поједини аутори истичу да савремена социјална предузећа заправо представљају одговор на друштвене проблеме на које држава није одговорила.¹² Национални правни оквир којим се пружа легислативна подршка елиминацији елемената дискриминације, те социјалном укључивању и остваривању основних социјалних људских права свих друштвених група које у ужем или пак ширем смислу можемо означити као осетљиве, тј. рањиве, свакако почиње највишим правним актом националног законодавства – Уставом. Јемчећи људска и мањинска права и њихову непосредну примену, Устав Републике Србије у чл. 21 ст. 3 прописује да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе,

⁹ Александар Југовић, „Изван граница друштва: маргинализација, социјална искљученост и маргиналне групе“, *Социјална мисао*, 2007, бр. 14(1), стр. 31-66.

¹⁰ Марта Сјеничић, „Однос националне регулативе према осетљивим групама становништва“, *Становништво*, 2015, бр. 53 (1), стр. 20.

¹¹ Вук Раичевић, Раде Гломазић, *Значење и облици социјалног предузетништва*, Friedrich Ebert Stiftung, Београд, 2012.

¹² Гордан Велев, *Социјално предузетништво – Електронски билтен о социјалном предузетништву*, 1, група 484, Београд, 2010.

језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.¹³ Чл. 68 и 69 Устав вулнерабилним друштвеним групама јемчи додатну здравствену и социјалну заштиту. Уколико се пак анализира нормативни оквир збрињавања и подршке вулнерабилним групама који по хијерархији правних аката следи после уставних одредби, разликујемо стратегијске и законске акте.

Стратегијски оквир, који је у овом контексту битно поменути, свакако је Стратегија развоја социјалне заштите, према чијим одредбама „основни циљ реформе система социјалне заштите јесте развијање интегралне социјалне заштите у којој социјални актери на најефикаснији начин користе постојеће и развијају нове ресурсе путем доступних, квалитетних и разноврсних услуга, ради очувања и побољшања квалитета живота рањивих и маргинализованих појединаца и група, оспособљавања за продуктиван живот у заједници и предупређења зависности од социјалних служби“¹⁴ и Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, чији је стратешки циљ „унапређење положаја особа са инвалидитетом до позиције равноправних грађана који уживају сва права и одговорности“.¹⁵ Из корпуса закона чијим се одредбама регулишу поједина релевантна питања у овој области, могу се издвојити следећи битни законски текстови. Законом о социјалној заштити уређују се делатност социјалне заштите, циљеви и начела социјалне заштите, права и услуге социјалне заштите, као и друга питања од значаја за социјалну заштиту, при чему су циљеви социјалне заштите следећи: 1) достићи, односно одржавати минималну материјалну сигурност и независност појединца и породице у задовољавању животних потреба; 2) обезбедити доступност услуга и остваривање права у социјалној заштити; 3) створити једнаке могућности за самостални живот и подстицати на социјалну укљученост; 4) очувати и унапредити породичне односе, као и унапредити породичну, родну и међугенерациску солидарност; 5) предупредити злостављање, занемаривање или експлоатацију, односно отклонити њихове последице.¹⁶ Законом о заштити лица с менталним сметњама ближе се уређују релевантна питања заштите менталног здравља и лечења, а у контексту остварења основних принципа заштите ове осетљиве друштвене групе: заштита менталног здравља, забрана дискриминације, заштита достојанства, забрана злоупотребе.¹⁷ Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности,

¹³ „Устав Републике Србије“, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

¹⁴ „Стратегија развоја социјалне заштите“, *Службени гласник РС*, бр. 108/2005.

¹⁵ „Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији“, *Службени гласник РС*, бр. 1/2007.

¹⁶ „Закон о социјалној заштити“, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.

¹⁷ „Закон о заштити лица са менталним сметњама“, *Службени гласник РС*, бр. 45/13.

посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом, а у контексту следећих принципа: забране дискриминације особа са инвалидитетом, поштовања људских права и достојанства особа са инвалидитетом, укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи, укључености особа са инвалидитетом у све процесе у којима се одлучује о њиховим правима и обавезама, једнаких права и обавеза.¹⁸ Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом уређују се: подстицаји за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада; процена радних способности; професионална рехабилитација; обавеза запошљавања особа са инвалидитетом; услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом; друга питања од значаја за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.¹⁹ Нормативни подстицај заштити појединих осетљивих друштвених група свакако је садржан и у Породичном закону,²⁰ којим се превасходно уређују: брак, односи у ванбрачној заједници, односи детета и родитеља и др., као и у Закону о ванпарничном поступку,²¹ којим се одређују правила по којима судови поступају и одлучују о личним, породичним, имовинским и другим правним стварима. Законом о здравственом осигурању уређују се права из обавезног здравственог осигурања запослених и других грађана, финансирање обавезног здравственог осигурања, добровољно здравствено осигурање и др., и управо у овом контексту је битно напоменути неопходност усклађивања средстава која се из буџета Републике Србије опредељују за финансирање здравствене заштите неосигураних лица која припадају социјално угроженим категоријама и стварних потреба ових лица.²² Законом о превенцији и дијагностици генетичких болести, генетички условљених Законом о остваривању права на

¹⁸ „Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом“, *Службени гласник РС*, бр. 33/2006 и 13/2016.

¹⁹ „Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009 и 32/2013.

²⁰ „Породични закон“, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

²¹ „Закон о ванпарничном поступку“, *Службени гласник СРС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – др. закон.

²² „Закон о здравственом осигурању“, *Службени гласник РС*, бр. 107/2005, 109/2005 – испр., 57/2011, 110/2012 – одлука УС, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 – одлука УС, 106/2015 и 10/2016 – др. закон.

здравствену заштиту деце, трудница и породиља уређују се право на здравствену заштиту и право на накнаду трошкова превоза у вези са коришћењем здравствене заштите за децу, труднице и породиље без обзира на основ по коме су здравствено осигурани, ако ова права не могу да остваре по основу обавезног здравственог осигурања.²³ Имајући у виду значај социјалног предузетништва као једног вида социјалне кохезије и позитивног приступа у решавању социјалне изопштености друштвено осетљивих група, неопходно је као наставак претходно поменуте групе закона, навести и законе који уређују поље деловања социјалних предузећа, начин њиховог оснивања и друга релевантна питања. Законом о привредним друштвима уређује се правни положај привредних друштава, а нарочито њихово оснивање, управљање, статусне промене, промене правне форме, престанак и друга питања од значаја за њихов положај, а уколико се социјална предузећа одлуче за правну форму друштва са ограниченом одговорношћу (д.о.о.).²⁴ Законом о задругама уређују се правни положај задруга, њихово оснивање, управљање и органи задруге, стицање и престанак статуса задругара, књига задругара, имовина и пословање задруге, фондови, расподела добити и покриће губитака у задругама, престанак задруге, задружни савези, сложене задруге, регистрација задруга, задружна ревизија, као и друга питања значајна за положај и рад задруге.²⁵ Заправо, овим законом се у члану 11 социјалне задруге, као врста задруга, фактички одређују као врста социјалног предузећа. Ст. 9 и 12 наводи да социјалне задруге обављају различите делатности ради остварења социјалне, економске и радне укључености, као и задовољења других сродних потреба припадника угрожених друштвених група, или ради задовољења општих интереса унутар локалне заједнице. Под припадницима угрожених друштвених група сматрају се лица која припадају друштвеним групама које се налазе у стању социјалне потребе у складу са законом који уређује област социјалне заштите и обезбеђивања социјалне сигурности грађана и законом који уређује забрану дискриминације. Закон о удружењима, у складу са основним оквиром који уређује (оснивање и правни положај удружења, упис и брисање из регистра, чланство и органи, статусне промене и престанак удружења, као и друга питања значајна за рад удружења), дозвољава социјалним предузећима образованих у виду удружења обављање привредне делатности, што је велики подстицај за њихов даљи развој.²⁶ Као и

²³ „Закон о остваривању права на здравствену заштиту деце, трудница и породиља“, *Службени гласник РС*, бр. 104/2013.

²⁴ „Закон о привредним друштвима“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – др. закон и 5/2015.

²⁵ „Закон о задругама“, *Службени гласник РС*, бр. 112/2015.

²⁶ „Закон о удружењима“, *Службени гласник РС*, бр. 51/2009 и 99/2011 – др. закони.

претходни закон, и Закон о задужбинама и фондацијама у складу са својим основним оквиром (оснивање и правни положај задужбина и фондација, имовина, унутрашња организација, упис и брисање из регистра, делатност, статусне промене, надзор над радом задужбина и фондација, престанак рада, друга питања од значаја за њихов рад), дозвољава социјалним предузећима образованих у овој форми обављање привредне делатности.²⁷

Битно је поменути и Закон о јавним набавкама (уређује начине и критеријуме за расписивање конкурса за пружање одређене социјалне или неке друге услуге),²⁸ Закон о волонтирању и Закон о раду (оба закона утврђују услове рада и ангажмана запослених, што су врло битна питања за било које правно лице, па и за социјална предузећа).²⁹

3) ИНИЦИЈАТИВЕ СТРАТЕГИЈЕ ЕВРОПА 2020 У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ КОХЕЗИЈЕ И НОРМАТИВНО СТАЊЕ У СРБИЈИ

Према подацима из 2011. године, ризику социјалне искључености на нивоу Европске уније било је изложено преко 119 милиона људи, односно 24,1%.³⁰ Тежећи смањењу социјалне искључености, Стратегија за паметни, одрживи и инклузивни раст, под називом Европа 2020, дефинисала је два стратешка правца у циљу афирмације социјалне кохезије – запошљавање и унапређење социјалне заштите и адекватнији приступ социјалним услугама, те покренула иницијативу „Европска платформа за борбу против сиромаштва и социјалне искључености: европски оквир за социјалну и територијалну кохезију“, у којој истиче да „борба против сиромаштва и искључености подразумева мултисекторски приступ који се ослања на раст и запошљавање, као и на модерну и ефикасну социјалну заштиту“.³¹ У домену подршке развоју социјалног предузетништва, а препознајући социјално предузетништво као

²⁷ „Закон о задужбинама и фондацијама“, *Службени гласник РС*, бр. 88/2010 и 99/2011 – др. закон.

²⁸ „Закон о јавним набавкама“, *Службени гласник РС*, бр. 124/2012, 14/2015 и 68/2015.

²⁹ „Закон о волонтирању“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2010; „Закон о раду“, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС и 113/2017; Александра Бобић, Дина Ракин, *Друштвено, корисно, одрживо – Како основати социјално предузеће у Србији*, Европски покрет у Србији, Београд, 2016, стр. 32-34.

³⁰ Јасминка Кроња, *Стратегија Европа 2020: четири године касније*, Европски покрет у Србији, Београд 2015, стр. 156-157.

³¹ Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, *European Commission, Communication from the Commission COM(2010) 2020*, Brussels 2010; Јасминка Кроња, *Стратегија Европа 2020: четири године касније*, op. cit., стр. 157.

ефикасну алатку социјалног укључивања опредељен је „Пакет социјалних инвестиција (*Social Investment Package – SIP*), који је као интегрисан оквир политика усмерен на обједињавање праваца деловања држава чланица у циљу смањења сиромаштва и социјалне искључености, превасходно у сектору социјалне заштите“.³² У циљу даље афирмације социјалног предузетништва, „Европска Комисија покренула је иницијативу за социјално пословање (*Social Business Initiative – SBI*), којом се предлаже регулисање сектора социјалног предузетништва на нивоу ЕУ кроз унапређење квалитета прописа, реформу система јавних набавки, приступачност европских фондова за социјална предузећа, као и промоцију сектора“.³³ Поред наведеног, свакако да је социјална кохезија у националним оквирима у великој мери условљена бројним другим факторима, попут културолошких и традиционалних вредности друштва, затим образовне политике, антидискриминаторске политике у свим виталним правцима и др.

Поредећи ставове Стратегије Европа 2020 у погледу иницијатива које предлажу успостављање и унапређење механизма социјалне кохезије и актуелни легислативни оквир у Србији опредељен ка заштити рањивих група и развијању социјалног предузетништва као начина поспешивања социјалне кохезије (веома подржаног на ЕУ нивоу), може се издвојити следеће: нормативни оквир у Србији сачињен је тако да су стратегије и закони фактички ресорно ограничени и суштински је ефекат њихове примене у пракси веома слаб. Разлог је управо најчешће одсуство међуресорне сарадње у ситуацијама када је потребно усвојити одређена подзаконска правила или правну норму протумачити у пракси. Оно што је у овој области неопходно даље чинити, а ослањајући се на предложене приступе у Стратегији Европа 2020, јесте јачање нормативне међуресорне сарадње и комплементарности правно уређених услуга из области образовања, социјалне заштите, запошљавања итд. Препознајући овај проблем, Европска Комисија покренула је нови процес „којим су за земље у процесу приступања утврђени и праћени приоритети у области запошљавања и социјалне политике, а под називом – Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (*Employment and Social Reform Programme – ESRP*)“.³⁴ Оно што је за Србију од велике важности у овом домену, јесте континуирани развој институционалног оквира и координације процеса социјалног укључивања.

³² Ibid., str. 158.

³³ Ibid., str. 158-159.

³⁴ Ibid., str. 164-165.

4) МЕТОДОЛОГИЈА

Предмет истраживања у овом раду јесте утврђивање на који начин грађани Србије перципирају легислативни оквир којим се штите права рањивих друштвених група у Србији у односу на Европску унију. Циљ је доћи до сазнања да ли постоје разлике у томе како грађани Србије оцењују легислативни оквир и његову примену у Србији у односу на Европску унију и да ли постоје разлике у ставовима у зависности од степена и врсте образовања грађана. Осим тога, циљ је доћи и до сазнања на који начин се грађани информишу о положају и заштити рањивих друштвених група, да би се могао извести закључак на основу чега они износе своје ставове. Истраживање је спроведено у периоду од априла до јуна 2017. године међу грађанима на територији АП Војводине. Истраживањем је обухваћено укупно 150 случајно одабраних испитаника, који се састоје из три испитиване групе од по 50 испитаника. Прву групу од 50 испитаника чинили су студенти завршне године Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду. У другој групи од 50 испитаника били су студенти завршне године економских програма Факултета за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду. Трећу групу од 50 испитаника чинили су случајно одабрани испитаници са јединим условом да не студирају или нису студирали право, економију или менаџмент. Испитаници су подељени у три групе како би се дошло до сазнања у којој мери образовање утиче на ставове испитаника. Наиме, с обзиром да се на студијским програмима из области економије изучава предмет предузетништво, очекивало се да ће ова група испитаника бити најбоље упозната са тематиком социјалног предузетништва. Такође, с обзиром да је положај рањивих друштвених група и оснивање социјалних предузећа у великој мери одређен законском и подзаконском регулативом, очекивало се да и студенти права буду упознати са овом тематиком. Трећа група испитаника одражава ставове грађана за које се претпостављало да нису имали прилику да се упознају са истраживаном тематиком кроз систем образовања (у средњим, високим школама и на факултету). За потребе истраживања примењена је метода анкете, док је инструмент којим је вршено анкетирање – упитник. Упитник није био стандардизован, већ је креиран за потребе овог истраживања. Од статистичких метода коришћена је дескриптивна статистика. Истраживање се обављало лично.

5) АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

У складу са постављеним циљем истраживања дефинисана су питања на која су испитаници давали своје одговоре, који су сумирани у Табели 1.

Табела 1. Ставови грађана Србије о степену заштите рањивих друштвених група и стању социјалног предузетништва

Р.б.	Питање	Одговор	Студенти завршне године економије		Студенти завршне године права		Испитаници других професија		Укупно
			Фреквенција	Процент	Фреквенција	Процент	Фреквенција	Процент	Процент
1.	Да ли сте упознати са термином социјално угрожене групе или рањиве друштвене групе?	Да	24	48%	26	52%	16	32%	44%
		Не	15	30%	13	26%	16	32%	29.33%
		Делимично	11	22%	11	22%	18	36%	26.67%
2.	Да ли сте упознати са термином социјално предузетништво?	Да	13	26%	24	48%	10	20%	31.33%
		Не	21	42%	10	20%	18	36%	32.67%
		Делимично	16	32%	16	32%	22	44%	36%
3.	Озваничене рањиве друштвене групе у Србији су: деца и млади, жене, стари, особе са инвалидитетом, особе са менталним хендикепом, други (бескућници, самохрани родитељи...) у ком степену сматрате да су закони у Србији креирани тако да гарантују њихово равноправно укључивање у животне токове заједнице?	Веома добро креирани	4	8%	15	30%	2	4%	14%
		Добро креирани	9	18%	13	26%	6	12%	18.67%
		Про-сечно креирани	19	38%	22	44%	18	36%	39,33 %
		Лоше креирани	11	22%	0	0%	15	30%	17.33%
		Веома лоше креирани	7	14%	0	0%	9	18%	10,67%

Р.б.	Питање	Одговор	Студенти завршне године економије		Студенти завршне године права		Испитаници других професија		Укупно
			Фрек-венција	Проце-нат	Фрек-венција	Проце-нат	Фрек-венција	Проце-нат	Проце-нат
4.	Оцените степен у којем се према вашем мишљењу законом дефинисана права имплементирају и у пракси у Србији.	У потпуности	4	8%	6	12%	1	2%	7.33%
		У већој мери	5	10%	7	14%	7	14%	12.67%
		На просечном нивоу	22	44%	23	46%	20	40%	43.33 %
		У мањој мери	12	24%	10	20%	12	24%	22.67%
		Уопште се не имплементирају	7	14%	4	<u>8%</u>	10	20%	14%
5.	Оцените у ком степену сматрате да су закони у Европској унији креирани тако да гарантују равноправно укључивање рањивих друштвених група у животне токове заједнице?	Веома добро креирани	5	10%	17	34%	5	10%	18%
		Добро креирани	15	30%	21	42%	10	20%	30.67%
		Просечно креирани	19	38%	12	24%	18	36%	32.67 %
		Лоше креирани	6	12%	0	0	15	30%	14%
		Веома лоше креирани	5	10%	0	0	2	4%	4.66%
6.	Оцените степен у којем се према вашем мишљењу законом дефинисана права имплементирају и у пракси у Европској унији.	У потпуности	4	8%	10	20%	5	10%	12.67%
		У већој мери	15	30%	18	36%	9	18%	28%
		На просечном нивоу	18	36%	17	34%	18	36%	35.33 %
		У мањој мери	8	16%	4	8%	14	28%	17.33%
		Уопште се не имплементирају	5	10%	1	<u>2%</u>	4	8%	6.67%

Р.б.	Питање	Одговор	Студенти завршне године економије		Студенти завршне године права		Испитаници других професија		Укупно
			Фрек-венција	Проце-нат	Фрек-венција	Проце-нат	Фрек-венција	Проце-нат	Проце-нат
7.	На основу чега темељите своје мишљење?	Факултет	9	18%	7	14%	5	10%	14%
		Теле-визија, радио, новине	16	32%	18	36%	16	32%	33.33 %
		Интернет	12	24 %	15	30%	14	28%	27,33%
		Пријатељи	9	18%	1	2%	5	10%	10
		Лично искуство	3	6%	0	0%	2	4%	3,34%
		Друго	1	2%	9	18%	8	16%	12%

Извор: Израдили аутори на основу анкете

На питање да ли су упознати с термином социјално угрожене групе или рањиве друштвене групе свега 44% испитаника дало је одговор да јесте упознато, њих 26,67% одговорило је да је делимично упознато с овим термином, док је чак 26,67% испитаника одговорило да није уопште упознато с овим термином. Овај податак говори о присутном веома ниском степену свести грађана о постојању ових социјално угрожених друштвених група и њиховим проблемима. Изненађујући је податак да чак ни скоро једна трећина студената економије, њих 30%, као ни 26% студената права нису упознати са овим термином. На питање да ли сте упознати са термином социјално предузетништво највећи проценат испитаника – 36% одговара да је делимично упознато, 31,33% одговара да је упознато, док 32,67% одговара да није упознато. Овај податак је дакле још лошији у односу на упознатост с вунерабилним друштвеним групама. Податак који је потпуно неочекиван јесте да је чак 42% студената економије навело да није упознато с термином социјало предузетништво. Ово неминовно упућује на потребу ревидирања програма предмета предузетништво и поклањање веће пажње тематици социјалног предузетништва. На питање у ком степену сматрају да су закони у Србији креирани тако да гарантују равноправно укључивање рањивих друштвених група у животне токове заједнице у све три испитиване групе испитаника највећи проценат њих 39,33% је одговорио да су Закони просечно креирани. Оно што је приметно јесте да чак 30% студената права сматрају да су закони веома добро креирани, док ниједан испитаник студент права не

сматра да су закони лоше или веома лоше креирани. Насупрот томе, студенти економије њих 8%, као и испитанци других професија 4% сматрају да су закони веома добро креирани, а доста су већи проценти у ове две групе оних који сматрају да су закони лоше и веома лоше креирани. Ово пак указује на чињеницу да образовање у значајној мери утиче на перцепцију грађана о томе у ком степену су закони креирани тако да гарантују равноправно укључивање рањивих друштвених група у животне токове заједнице. Када анализирамо мишљења испитаника о томе колико се законом дефинисана права имплементирају и у пракси у Србији видимо да и даље највећи проценат њих 43,33% сматра да је имплементација закона на просечном нивоу. Међутим, приметно је да 14% испитаника сматра да су закони веома добро креирани, а 7,33% сматра да су закони веома добро имплементирани, затим 18,67% сматра да су закони добро креирани, а 12% сматра да су закони добро имплементирани. Такође, повећан је проценат испитаника који сматрају да се закони имплементирају лоше и веома лоше. Дакле, приметан је пад у оцени имплементације закона у односу на оцене колико су добро креирани. Посебно је код студената права изражен пад у оцени имплементације закона у односу на то како су креирани. Дакле, може се уочити да испитаници сматрају да је примена закона лошија у односу на то какви су закони. Анализом одговора на питање у ком степену су закони у Европској унији креирани тако да гарантују равноправно укључивање рањивих друштвених група у животне токове заједнице, увиђамо да 32,67% испитаника сматрају да су просечно креирани, 30,67% сматра да су добро креирани, док 18% сматра да су веома добро креирани. Поредећи са перцепцијом стања у Србији долазимо до закључка да је приметан пораст у оцени закона у Европској унији у односу на Србију. Посебно је приметан раст оцена код студената права – 42% сматра да су закони добро креирани, а 34% да су закони веома добро креирани. Посматрањем добијених одговора на питање у ком степену се законом дефинисана права имплементирају и у пракси у Европској унији и поредећи их са одговорима који се односе на Србију, закључујемо да је приметан пораст оцена. Иако, као и у Србији, највећи проценат испитаника сматра да је имплементација на просечном нивоу, њих 35,33%, ипак је приметан пораст испитаника који сматрају да су закони добро (28%) и веома добро имплементирани (12,67%). Међутим, поредећи како студенти оцењују законе и њихову примену у Европској унији може се уочити да је, као и код оцена стања у Србији, приметан пад у оцени имплементације закона у односу на то како су закони креирани. Такође, уочава се да и у овом случају највише оцене за имплементацију закона у Европској унији дају студенти права, потом студенти економије, па затим испитаници других професија. Анализом одговора на питање на који начин испитаници креирају своје мишљење о томе како су закони којима се гарантује равноправно укључивање рањивих друштвених група креирани и имплементирани, установили смо да на њихово мишљење на првом месту

утичу медији (телевизија, радио, новине), затим Интернет, образовање на факултету, фактори који нису дефинисани и који су груписани под термином друго, пријатељи и у најмањем степену лично искуство. Оно што је значајно уочити да су у свим групама медији (телевизија, радио, новине) и Интернет најзначајнији извор информисања.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Анализом актуелне националне легислативне подршке закључили смо да је нормативни оквир у Србији сачињен тако да су стратегије и закони фактички ресорно ограничени и суштински је ефекат њихове примене у пракси веома слаб. Разлог је управо најчешће одсуство међуресорне сарадње у ситуацијама када је потребно усвојити одређена подзаконска правила или правну норму протумачити у пракси. Теоријски изведен закључак поткрепило је и истраживање грађана којим је утврђено да грађани Србије сматрају да су закони којима се омогућује равноправно укључивање рањивих друштвених група у друштвене токове, креирани на просечном нивоу (студенти права чак у значајном проценту сматрају да су веома добро и добро креирани), међутим, уочено је да грађани сматрају да је већи проблем у примени ових закона. Истраживањем се дошло до сазнања да грађани у Србији сматрају да су закони у Европској унији боље креирани и имплементирани у односу на законе у Србији. Међутим, приметно је да грађани Србије сматрају да је и у Европској унији имплементација лошија у односу на то како је креиран сам легислативни оквир. На основу резултата истраживања, такође, можемо закључити да у Србији постоји низак степен свести грађана о постојању вулнерабилних друштвених група и њиховом положају у друштву, као и да је највећа свест о постојању ових група и њиховом положају присутна код студената права, затим студената економије, а најмања је код испитаника других професија. Уочено је и то да студенти економије који имају у својим наставним плановима предмет предузетништво, нису довољно упознати са тематиком вулнерабилних друштвених група и социјалним предузетништвом. То пак имплицира да образовање утиче на свест људи, али још увек у недовољној мери. Интересантно је да се све групе испитаника махом информишу путем медија (телевизија, радио, новине) и Интернета, док је образовање на факултетима тек на трећем месту. Ово указује на потребу ревидирања наставних планова на високошколским установама како би се овој тематици поклатило више пажње, и како би се подигла свест грађана по овом питању. Полазећи од постојећег стања у овој области у Србији, а имајући у виду предложене приступе у Стратегији Европа 2020, оно што је неопходно даље чинити јесте јачање нормативне међуресорне сарадње и комплементарности правно уређених услуга, превасходно из области образовања, социјалне заштите, запошљавања и здравства. За Србију је од велике важности у овом домену да

континуирано развија институционални оквир и координацију процеса социјалног укључивања, јер се на тај начин смањује ризик од социјалне искључености рањивих друштвених група и на прави начин ради на трајном, а не привременом решењу проблема.

6) ИЗВОРИ

- Бобић, Александра, Ракин, Дина, *Друштвено, корисно, одрживо – Како основати социјално предузеће у Србији*, Европски покрет у Србији, Београд, 2016.
- Велев, Гордан, *Социјално предузетништво – Електронски билтен о социјалном предузетништву*, 1, група 484, Београд, 2010.
- Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, *European Commission, Communication from the Commission COM(2010) 2020*, Brussels 2010.
- Европски покрет Србије и група 484, Социјално предузетништво-могућности и перспективе, доступно на: <http://www.vps.ns.ac.rs/Materijal/mat4898.pdf> (16.10.2017).
- „Породични закон“, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
- Раичевић, Вук, Гломазић, Раде, *Значење и облици социјалног предузетништва*, Friedrich Ebert Stiftung, Београд, 2012.
- Стојковић-Златановић, Сања, „Вулнерабилност друштвеног и посебност социјалноправног положаја лица оболелих од ретких болести“, *Социолошки преглед*, 49 (4), стр. 385-398, 2015.
- Сјеничић, Марта, „Однос националне регулативе према осетљивим групама становништва“, *Становништво*, 53 (1), стр. 19-38, 2015.
- „Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији“, *Службени гласник РС*, бр. 1/2007.
- „Стратегија развоја социјалне заштите“, *Службени гласник РС*, бр. 108/2005.
- Југовић, Александар, „Изван граница друштва: маргинализација, социјална искљученост и маргиналне групе“, *Социјална мисао*, 14(1), стр. 31-66, 2007.
- Кроња, Јасминка, *Стратегија Европа 2020: четири године касније*, Европски покрет у Србији, Београд 2015.
- Министарство привреде, Агенција за привредне регистре, 2016, доступно на: <http://privreda.gov.rs/ministarstvo-na-dlanu/sektori/sektor-za-privredna-drustva-i-registre/> (16.10.2017).
- Марковић, Лука, Батурина, Данијел, Бабић, Зденко, „Социјална предузећа за радну интеграцију у постсоцијалистичким земљама“, *Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања*, 53 (1), стр. 139-158, 2017.

- „Устав Републике Србије“, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.
- „Закон о удружењима“, *Службени гласник РС*, бр. 51/2009 и 99/2011 – др. закони.
- „Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом“, *Службени гласник РС*, бр. 33/2006 и 13/2016.
- „Закон о социјалној заштити“, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.
- „Закон о раду“, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС и 113/2017.
- „Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009 и 32/2013.
- „Закон о привредним друштвима“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – др. закон и 5/2015.
- „Закон о остваривању права на здравствену заштиту деце, трудница и породиља“, *Службени гласник РС*, бр. 104/2013.
- „Закон о јавним набавкама“, *Службени гласник РС*, бр. 124/2012, 14/2015 и 68/2015.
- „Закон о здравственом осигурању“, *Службени гласник РС*, бр. 107/2005, 109/2005 – испр., 57/2011, 110/2012 – одлука УС, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 – одлука УС, 106/2015 и 10/2016 – др. закон.
- „Закон о заштити лица са менталним сметњама“, *Службени гласник РС*, бр. 45/1.
- „Закон о задужбинама и фондацијама“, *Службени гласник РС*, бр. 88/2010 и 99/2011 – др. закон.
- „Закон о задругама“, *Службени гласник РС*, бр. 112/2015.
- „Закон о волонтирању“, *Службени гласник РС*, бр. 36/2010.
- „Закон о ванпарничном поступку“, *Службени гласник СРС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – др. закон.
- Зуковић, Слађана, Милутиновић, Јована, „Подршка социјално маргинализованим групама кроз педагошко-саветодавни рад: пример ромске популације“, *Специјална едукација и рехабилитација*, 13 (4), 415-431, 2014.
- Цвејић, Слободан, *Социјална економија – појам и пракса у Србији*, Чигоја штампа, Београд, 2016.

PROTECTION OF VULNERABLE SOCIAL GROUPS AND THE STATE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA IN RELATION TO THE EUROPEAN UNION

Abstract: The subject of the paper is to determine the way in which citizens of Serbia perceive a legislative framework that protects the rights of vulnerable social groups in Serbia in relation to the European Union. The aim of the paper is to determine the differences in opinion and attitudes of citizens regarding the legislative framework and its application in Serbia in relation to the European Union, which are dependent on the level and type of education. In addition, the aim of the paper is to determine the facts about how citizens are informed about the situation and protection of vulnerable social groups in order to be able to conclude on the causes for presenting concrete opinions and attitudes. Bearing in mind the importance of developing social entrepreneurship to address the problem of vulnerable social groups, the authors analyzed the legislative framework regulating this area. On the basis of the conducted research using the survey on a sample of 150 respondents, as well as through the analysis of the national legislative framework and the Europe 2020 Strategy in the field of social cohesion, the authors came to the knowledge of the current situation in Serbia in relation to the situation existing in the Union. In that sense, the authors also made certain recommendations for the improvement of social entrepreneurship.

Key words: Vulnerable social groups, social entrepreneurship, national legislation, the Europe 2020 Strategy.